

Barbara Bryła, Stanisław Majewski

Życie i działalność pedagogiczno-społeczna Antoniego Wacińskiego (1904-1996)

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 12,
249-256

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Barbara Bryła
Stanisław Majewski

ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ PEDAGOGICZNO-SPOŁECZNA ANTONIEGO WACIŃSKIEGO (1904–1996)

W dniu 12 stycznia 1996 roku zmarł Antoni Waciński – nauczyciel, długoletni dyrektor szkół w Bodzentynie i Sandomierzu, działacz społeczno-oświatowy, regionalista, wielki miłośnik Regionu Świętokrzyskiego, honorowy obywatel Bodzentyna. Mimo że jego długie życie wypełnione było bez reszty wyteżoną pracą w różnych regionach kraju, jednak nigdy nie zapominał o swym rodzinnym mieście. Czynił starania, by w Bodzentynie następował rozwój oświaty i kultury, dążył do ożywienia życia społeczno-gospodarczego. Znany i powszechnie szanowany przez mieszkańców miasta, był wspaniałym wychowawcą młodzieży, wzorem do naśladowania.

Edukacja i praca zawodowa w okresie międzywojennym

Pochodził z wielodzietnej rodziny. Urodził się 14 marca 1904 roku w Bodzentynie jako czwarte dziecko Idziego i Marianny z Bąderskich. Rodzice jego byli rolnikami, ojciec dodatkowo prowadził warsztat bednarski. Antoni rozpoczął naukę w bodzentyńskiej szkole elementarnej w wieku 9 lat. W Bodzentynie przeżył wydarzenia I wojny światowej.

Od 1917 roku zaistniały korzystne warunki dla rozwoju polskiego szkolnictwa, przechodziło ono bowiem stopniowo w ręce polskie. Zwierzchnictwo nad szkołami w powiecie kieleckim, do którego należał Bodzentyn, sprawował od listopada 1918 roku Inspektorat Szkolny w Kielcach. W miasteczku ożywiły się działania na rzecz organizowania placówek oświatowych, wznowiło też działalność Koło Polskiej Macierzy Szkolnej. Rozpoczęto starania o uruchomienie progimnazjum. W 1918 roku utworzono Czteroklasowe Progimnazjum Filologiczne Koedukacyjne Polskiej Macierzy Szkolnej, które rok później przekształcono w Seminarium Nauczycielskie. W tych szkołach rozpoczął naukę A. Waciński. Po ukończeniu czterech klas przeniósł się do Mysłowic, gdzie w miejscowym Seminarium Nauczycielskim ukończył klasę czwartą, a 4 września 1924 roku otrzymał świadectwo dojrzałości.

Pracę nauczycielską rozpoczął w Szkole Powszechnej w Kamieniu nieopodal Bytomia w 1924 roku. Po trzech latach pracy złożył egzamin praktyczny i uzyskał mianowanie na nauczyciela stałego.

W pierwszych latach pracy zawodowej ujawniły się jego zainteresowania sportowe i artystyczne. Należał do Związku Sportowego „Sokół” i uczestniczył w działalności miejscowego towarzystwa śpiewaczego. Niezależnie od działalności społecznej znajdował czas, aby podnosić swoje wykształcenie. W 1926 roku uczestniczył w sześciotygodniowym Kursie Ogrodniczym w Puławach, a rok później podjął naukę w Studium Ogrodniczym przy Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po dwóch latach studiów rozpoczął pracę w Szkole Ogrodniczej Śląskiej Izby Rolniczej w Strumieniu w powiecie bielskim. Była to szkoła jednoroczna przygotowująca kadry ogrodników dla Górnego Śląska.

W grudniu 1930 roku podczas ferii świątecznych A. Waciński przebywał w Bodzentynie. Poznał wówczas swoją przyszłą żonę Zofię Szybalską, nauczycielkę z pobliskiej szkoły powszechnej w Psarach.

We wrześniu 1932 roku (po nieudanych staraniach o pracę w Państwowej Szkole Ogrodniczej w Tarnowie) objął kierownictwo Szkoły Powszechnej w Opatowicach pod Tarnowskimi Górami.

Rok 1933 zapisał się dwoma ważnymi wydarzeniami w życiu osobistym A. Wacińskiego. Pierwszym był ślub z Z. Szybalską, który odbył się w katedrze tarnowskiej w dniu 24 czerwca. Uzyskał też roczny płatny urlop na ukończenie Wyższego Kursu Nauczycielskiego we Lwowie. W czasie studiów żywo interesował się geologią i geografiami. Pracę dyplomową zatytułowaną „Przemysł spożywczy w Polsce południowo-wschodniej” napisał pod kierunkiem profesora Instytutu Geograficznego Juliusza Czyżewskiego. Zyskała ona wysokie uznanie i oceny, czego dowodem było wydanie jej drukiem.

Po ukończeniu studiów we Lwowie od września 1934 roku rozpoczął pracę w Szkole Powszechnej w Siemianowicach. W końcu lat trzydziestych pełnił funkcję inspektora nauczania przyrody i opiekuna ogrodów szkolnych województwa śląskiego. Jednocześnie kontynuował przerwane wcześniej studia w dziedzinie ogrodnictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Ostatni egzamin na II roku studiów zdał na kilkanaście dni przed wybuchem wojny.

Dodać należy w tym miejscu, że studia na Wydziale Rolnym UJ ukończył już po II wojnie światowej. Tytuł inżyniera rolnictwa uzyskał bowiem 1 lipca 1946 roku, zaś 12 października 1947 roku został magistrem nauk rolniczych.

Pomimo pracy zawodowej w odległych od Bodzentyna miejscowościach, A. Waciński w okresie międzywojennym nie zrywał kontaktów ze swym rodzinnym miastem, żywo interesując się życiem i problemami miasteczka.

Działalność oświatowa w latach II wojny światowej

Po spędzonych w 1939 roku wakacjach w Bodzentynie w dniu 30 sierpnia A. Waciński z małżonką wyjechał na Śląsk z nadzieją podjęcia normalnej pracy. Już 1 września byli świadkiem bombardowania przez niemieckie lotnictwo Katowic. Szybko zatem opuścili Śląsk i po paru dniach znaleźli się z powrotem w Bodzentynie.

Bodzentyn położony w sercu Gór Świętokrzyskich stał się w latach okupacji hitlerowskiej silnym ośrodkiem ruchu oporu przeciwko okupantowi, organizowały się tu i rozwijały różnorodne formy walki zbrojnej, jak również cywilnej. Bodzentyn stał się jednym z najprężniejszych ośrodków tajnego nauczania, prowadzonego zarówno na szczeblu szkoły powszechnej, jak i średniej. Antoni Waciński był czołowym organizatorem tajnego szkolnictwa.

Działalność konspiracyjna nauczycieli szkół gminy Bodzentyn rozpoczęła się już na przełomie 1939 i 1940 roku i prowadzona była do końca okupacji hitlerowskiej. Jej duży zasięg i dobra organizacja pracy wynikała z kilku powodów. Po pierwsze, ze wspomnianej już współpracy z konspiracją wojskową i działalnością zbrojną oddziałów partyzanckich, po drugie, przyczyniała się do tego umiejętna współpraca samych środowisk nauczycielskich, które darzyły się dużym zaufaniem, a jednocześnie trafiły na zapotrzebowanie i pomoc miejscowego społeczeństwa.

A. Waciński znalazł dla swoich poczynań licznych współpracowników. Jednym z nich był Stanisław Lipiec, kierownik Szkoły Powszechnej w Bodzentynie, członek AK, a także powiatowych władz Tajnej Organizacji Nauczycielskiej na miasto i powiat kielecki, który zorganizował z upoważnienia TON-u (oprócz jawnej szkoły powszechnej) tajne nauczanie zabronionych przedmiotów według przedwojennych programów nauczania.

Do rozwoju tajnego nauczania w gminie Bodzentyn, zwłaszcza w zakresie szkolnictwa średniego, przyczyniła się polityka hitlerowskiego okupanta. Cele i założenia tej polityki omawiane były już wielokrotnie w licznych opracowaniach naukowych. Godzi się jednak przypomnieć jedną z wypowiedzi czołowego dostojnika III Rzeszy Himmlera, który, traktując Polaków zamieszkujących okupowane tereny jako siłę roboczą na rzecz Rzeszy, stwierdził, że wystarczy im jedynie taki zakres nauki, jak: „liczenie do pięciuset, napisanie nazwiska, zrozumienie, że nakazem boskim jest posłuszeństwo wobec Niemców”. Realizując takie założenia, okupant przewidział dla Polaków minimalne możliwości kształcenia, pozostawiając na terenie Generalnego Gubernatorstwa jedynie szkoły powszechne z ograniczonym programem nauczania oraz szkoły zawodowe nastawione wyłącznie na kształcenie praktyczne. Jednym z typów tych szkół miały być szkoły rolnicze, które usiłowano zakładać w możliwie

każdej wsi, chcąc objąć przymusowym szkoleniem młodzież po ukończonej szkole powszechnej. Władze okupacyjne powierzyły A. Wacińskiemu kierownictwo takiej właśnie szkoły w Bodzentynie (z ośrodkami we Wzdole Rządowym, Psarach i Św. Katarzynie). Jako absolwent Studium Ogrodniczego był dobrym kandydatem na to stanowisko. W połowie 1941 roku w placówkach na terenie gminy Bodzentyn zarejestrowanych było ponad 500 uczniów. Ta stosunkowo duża liczba uczniów w szkołach rolniczych spowodowana była zarówno naciskami władz okupacyjnych, by jak najwięcej młodzieży uczęszczało do tych placówek, jak i fikcyjnym wpisywaniem się na listy uczestników tajnych kompletów w zakresie szkoły średniej ogólnokształcącej. Zaświadczenie o uczęszczaniu do szkoły rolniczej chroniło często przed wywiezieniem na roboty do Niemiec, gdyż traktowane było jako dowód pracy, a tym samym zmniejszało ryzyko uczęszczania na tajne nauczanie. Ponadto A. Waciński jako kierownik szkoły rolniczej mógł swobodnie poruszać się po terenie całej gminy co ułatwiało organizację tajnego nauczania.

Dzięki aktywności A. Wacińskiego i jego współpracowników tajne nauczanie w Bodzentynie rozwijało się bardzo pomyślnie. Zimą 1940 roku nawiązano kontakty z ośrodkami tajnego nauczania w Kielcach, które prowadzone były przez dyrektorów i nauczycieli przedwojennych szkół średnich ogólnokształcących: Zofię i Bolesława Kozłowskich z Gimnazjum i Liceum im. św. Stanisława Kostki, Marię Opielińską z Gimnazjum i Liceum im. bł. Kingi, Pawła Czapłę z Gimnazjum i Liceum im. Stefana Żeromskiego. Konsultantami, a jednocześnie egzaminatorami byli Maria Głazek i Edmund Massalski. Nauczycielami omawianego tu Tajnego Gimnazjum w Bodzentynie byli: Róża Szafraniec, Jan Trojak, Bolesław Szybalski, Zofia Kramarz, Stanisław Lipiec, Helena Łakomic.

Zorganizowana przez Antoniego Wacińskiego tajna szkoła średnia była nawiązaniem do tradycji istniejącej tu szkoły podobnego typu w latach 1918–1930, której absolwentem był m.in. A. Waciński.

Spółeczno-oświatowa działalność w latach 1945–1950 w Bodzentynie

Natychmiast po wyparciu Niemców z Bodzentyna w dniu 17 stycznia 1945 roku A. Waciński ogłosił zapisy do klasy pierwszej gimnazjum ogólnokształcącego. Uczniowie klas starszych rekrutowali się spośród uczestników okupacyjnych kompletów nauczania. Aby nadać tym poczynaniom społeczny wymiar, powołano Komitet Rodzicielski oraz Towarzystwo „Oświata”, które patronowało powstającej szkole. Rok szkolny, poprzedzony egzaminami wstępnymi do klasy I, rozpoczął się 15 lutego 1945 roku. W gimnazjum znalazło zatrudnienie osiem osób: Karol Suppan, Stefania Chyczewska, Helena Łako-

miec, Róża Szafranec, ks. Franciszek Kruzel, Helena Suliga, Eugeniusz Lichacz, Bronisław Dybczyński. Pięciu nauczycieli posiadało pełne kwalifikacje do nauczania w szkole średniej. Szkoła umieszczona została w budynku byłego seminarium, zbudowanego w 1926 roku przez Koło Polskiej Macierzy Szkolnej. Warto dodać, że w maju 1945 roku zorganizowano także Państwowe Kursy Nauczycielskie, głównie dla młodzieży wiejskiej z 7-klasową szkołą powszechną.

Założona dzięki A. Wacińskiemu średnia szkoła ogólnokształcąca w Bodzentynie, mimo rozlicznych trudności, szybko zdobywała popularność wśród młodzieży świętokrzyskich wsi i miasteczek, umacniała się także materialnie i kadrowo.

Rok szkolny 1945/1946 rozpoczęto 5 września w odnowionym i wyremontowanym budynku. Użytkowano sześć sal lekcyjnych, salę gimnastyczną, pracownię robót ręcznych, pokój nauczycielski oraz gabinet dyrektora. Zakupiono wiele pomocy naukowych, a księgozbiór powiększył się o ponad 400 tomów. W szkole podjęły działalność pierwsze organizacje uczniowskie: harcerstwo, samorząd, PCK, koło sportowe. Szkoła pobierała opłaty w wysokości 300 zł miesięcznie w klasach „normalnych” i 400 zł w przyspieszonych. Już w roku 1945/1946 Gimnazjum w Bodzentynie uzyskało prawa szkoły państwowej. W 1946 roku rozpoczęto nabór do klas przygotowujących do Państwowego Liceum Pedagogicznego. Także w tym roku A. Waciński przy współpracy z Towarzystwem „Oświata” rozpoczął starania o budowę nowego budynku szkolnego. Pozyskał też dla szkoły nowe place na terenie Bodzentyna. Budowa nowego gmachu nabrała tempa w połowie 1947 roku. Część prac społecznie wykonał komitet rodzicielski, a budynek wznoszony był z funduszy państwowych, a także składek uczniów, którzy zrezygnowali z jednomiesięcznego stypendium, by wesprzeć budowę. Z dniem 1 września 1947 roku szkoła została upaństwowiona i jednocześnie przemianowana na Państwowe Liceum Pedagogiczne.

Należy też dodać, że A. Waciński znany był ze swojej ofiarności społecznej. W latach 1945–1950 przyczynił się do powstania w Bodzentynie przetwórnictwa owocowo-warzywnego, tkalni, cegielni, był także współtwórcą ruchu spółdzielczego.

Z dniem 1 września 1950 roku zdecydował się na objęcie funkcji wizytatora szkół rolniczych województwa kieleckiego.

Lata 1945–1950 stanowiły bez wątpienia najważniejszy okres w działalności społecznej i zawodowej A. Wacińskiego. Potrafił skupić wysiłki szerokiego grona ludzi: młodzieży, nauczycieli, działaczy społecznych w dążeniach do wszechstronnego rozwoju rodzinnej miejscowości.

A. Waciński jako dyrektor Technikum Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Sandomierzu w latach 1951–1970

Po rocznym pobycie w Kielcach i pracy na stanowisku wizytatora szkół rolniczych w sierpniu 1951 roku A. Waciński zwrócił się do Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Kielcach z prośbą o przeniesienie go na stanowisko dyrektora Technikum Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Sandomierzu, motywując ją swym przygotowaniem fachowym i doświadczeniem w pracy pedagogicznej. Objął to stanowisko z dniem 1 września 1951 roku. W nowym środowisku nie zaprzestał działalności społecznej. Interesował się zarówno historią Sandomierza, jak też Bodzentyna, wykorzystując bogate zasoby archiwalne sandomierskiego Seminarium Duchownego. Znajdował czas, by odwiedzać swoje rodzinne miasto. Czynił wówczas starania o budowę drogi łączącej Bodzentyn ze Słupią Nową, która miała zamknąć tzw. pętlę świętokrzyską.

Pobyt A. Wacińskiego w Sandomierzu zaowocował też działalnością w Związku Nauczycielstwa Polskiego, do którego należał od 1924 roku, a także w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej. Przez 20 lat pełnił też funkcję radnego Miejskiej Rady Narodowej, a ponadto prezesa koła Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego.

Jako dyrektor wspomnianego technikum zabiegał stale o poprawę warunków lokalowo-materiałnych szkoły. W chwili gdy obejmował stanowisko dyrektora, ogólna powierzchnia budynków szkolnych wynosiła 10 000 m², zaś po rozbudowie w 1970 roku wzrosła do 36 000 m².

Pogorszenie stanu zdrowia w 1970 roku skłoniło A. Wacińskiego do starań o rentę inwalidzką. Z dniem 31 sierpnia 1970 roku zakończył pracę zawodową.

Działalność społeczna A. Wacińskiego w latach 1971–1996

Będąc na rencie, nie zaniedbywał pracy społecznej. W dniu 25 stycznia 1972 roku wybrany został przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna. Aktywnie uczestniczył w działalności Towarzystwa, którego celem była nie tylko mobilizacja społeczeństwa do wzmożonego wysiłku na rzecz rozwoju kulturalnego i gospodarczego Bodzentyna, ale także ochrona nad zabytkami, rozwijanie bazy turystycznej, upiększanie miejscowości poprzez sadzenie drzew i krzewów ozdobnych czy urządzenie miejsc wypoczynku dla mieszkańców. Już na początku tej działalności zasłynął z ciekawych propozycji i inicjatyw, podejmowanych dla mieszkańców miasta. Na początku przedłożył projekty zagospodarowania Kościółka Świętego Ducha i stworzenia szlaku turystycznego. Niektóre prace wykonano w drugiej połowie lat siedemdziesiątych,

inne w latach następnych. W 1982 roku był inicjatorem odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej wybitnemu malarzowi rodem z Bodzentyna – Józefowi Szermentowskiemu w związku ze 150 rocznicą urodzin artysty.

Jako przewodniczący Towarzystwa A. Waciński podejmował wiele udanych starań o ratowanie zabytków Bodzentyna, a także w zakresie gromadzenia materiałów do opracowania monografii miasta. W 1981 roku opracował *Wspomnienia z tajnego nauczania w czasie okupacji hitlerowskiej w Bodzentynie w latach 1940–1945*. Maszynopis pracy został powielony i przekazany bibliotekom oraz osobom prywatnym. W 1980 roku postanowił zainicjować działalność fundacyjną. Na jednym z zebrań Towarzystwa zadeklarował złożenie pieniędzy na konto Zbiorczej Szkoły Gminnej w Bodzentynie z przeznaczeniem na zakup pomocy naukowych. Przeznaczył na to swoją emeryturę, przekazał także 20 000 zł na budowę Szkoły Podstawowej w Psarach.

Jednym z ciekawszych przedsięwzięć A. Wacińskiego było urządzenie na Sieradowskiej Górze, nieopodal Bodzentyna, stancyi turystycznej, składającej się z niewielkiego domku z kuchenką polową. Tam też ufundował tablicę upamiętniającą pobyt w Sieradowicach Stefana Żeromskiego. W latach dziewięćdziesiątych czynił dalsze starania o rozszerzenie bazy turystycznej w sercu Gór Świętokrzyskich. W tym czasie przebywał także kilkakrotnie u swej najbliższej rodziny w Stanach Zjednoczonych. Nadal prowadził działalność fundacyjną. W kwietniu 1991 roku wpłacił na konto Liceum Ogólnokształcącego w Bodzentynie sumę 930 tys. złotych z przeznaczeniem na budowę internatu przy szkole. We wrześniu tegoż roku przekazał gminie nieodpłatnie działkę we wsi Sieradowice wraz z zabudowaniami o charakterze turystyczno-rekreacyjnym.

W dniach 11–12 września 1993 roku A. Waciński uczestniczył w zjeździe absolwentów, który odbył się z okazji 75-lecia powstania szkoły średniej w Bodzentynie. Sędziwemu już wówczas pedagogowi powierzono funkcję honorowego przewodniczącego. Komitet Organizacyjny Zjazdu postanowił wystąpić do Rady Gminy Bodzentyn z wnioskiem o nadanie A. Wacińskiemu tytułu honorowego obywatela miasta. Nastąpiło to w dniu 8 kwietnia 1994 roku.

W marcu 1995 roku uległ pogorszeniu stan jego zdrowia. Zmarł 12 stycznia 1996 roku. Pochowany został w rodzinnym grobowcu na bodzentyńskim cmentarzu.

Długie i pracowite życie A. Wacińskiego wypełnione było bez reszty służbą dla społeczeństwa. Zawód nauczyciela pojmował jak posłannictwo. Był rozmiłowany w Ziemi Świętokrzyskiej i swej rodzinnej miejscowości Bodzentynie, który pragnął przywrócić do dawnej świetności.

Literatura

Źródła archiwalne

Informacje dotyczące działalności Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna z 1988 roku.
Protokoły z posiedzeń Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna z lat 1971–1993.
Sprawozdania z działalności Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna za lata 1972–1988.

Materiały wspomnieniowe

Waciński A., *Moje młode lata*, Bodzentyn 1985.

Waciński A., *Wspomnienia dyrektora szkół średnich w Bodzentynie w latach 1945–1950*, Bodzentyn 1988.

Waciński A., *Wspomnienia z tajnego nauczania w czasie okupacji hitlerowskiej w Bodzentynie w latach 1940–1945*, Bodzentyn 1981.

Opracowania

Grzywna J. (1977) *Oświata i kultura w powiecie kieleckim w latach 1918–1939*, WSP, Kielce.

Grzywna J. (1977) *Upowszechnienie oświaty i kultury w powiecie kieleckim w latach 1945–1973*, WSP, Kielce.

Massalski A. (1975) *Szkolnictwo na Kielecczyźnie w okresie okupacji 1939–1945*, PAN, Kraków.

Majewski S. (1978) *Tajne szkolnictwo Kielc i powiatu kieleckiego w czasie okupacji hitlerowskiej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 4.

Majewski S. (1995) *Organizacja szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w województwie kieleckim 1944–1961*, WSP, Kielce.

Strasz J. (1947) *Kieleckie szkolnictwo średnie pod okupacją*, „Pamiętnik Kielecki...”, Kielce.